Algirdas Girininkas

Excavations in Reškutėnai hill-fort

In 1996 LCCH resumed the 1995 excavation of Reškutėnai hill-fort (Švenčionys district). South to the previously researched site the team examined a new area of 40 m². The study revealed 2 parallel rows of postholes, structural remains of some buildings, 163 potsherds with a brushed and plain surface, a clay weight and 2 whetstones. In addition, there were noted remains of a Mesolithic habitation zone. The hill-fort is ascribed to the 3rd–4th centuries.

Romas Jarockis

Šiaurės vakarų Lietuvos piliakalnių ir jų papėdžių gyvenviečių žvalgomieji tyrinėjimai 1996 metais

1996 m. LII žvalgė Žvelgaičio kalno (Joniškio raj., Žagarė), Apuolės (Skuodo raj.) ir Eketės (Klaipėdos raj.) piliakalnius bei papėdės gyvenvietes. „Archeologijos paminklų kompleksų žvalgymas Vakarų ir Šiaurės Lietuvoje" darbai vykdyti pagal švedų finansuojamo tarptautinio projekto „Kultūrinė konfrontacija arba kompromisas Baltijos jūros regione X–XII a." programą. Pagrindinis minėtos programos tikslas – gauti papildomos informacijos apie senovės kuršių ir žiemgalių žemėse šalia piliakalnių gyvavusias papėdės gyvenvietes. Siekiant patikslinti kultūrinio sluoksnio storį, jo išplitimą bei paimti žemės mėginių cheminei analizei, šiuose paminkluose buvo padaryti 82 bandomieji gręžiniai.

Žvelgaičio piliakalnis ir gyvenvietė yra Žagarės miestelio (Joniškio raj.) PV dalyje, 700 m į V nuo Raktuvės piliakalnio, Švietės upės kairiajame krante, kairėje kelio Žagarė–Akmenė pusėje, ŠR–PV kryptimi besidriekiančios aukštumos dalyje. PR šlaito aukštis 18 m, jis leidžiasi į Švietės upės slėnį. PV piliakalnio aukštis siekia tik 1,5 m, nes jis skiria aikštelę nuo į PV besitęsiančios aukštumos dalies. Gana status ŠV šlaitas leidžiasi į šalia kelio esančią daubą. ŠR šlaito aukštis apie 9 m, jis leidžiasi į apie 1,5 m gylio ir 16 m pločio viršutinėje dalyje griovį.

Piliakalnio aikštelė – netaisyklingo keturkampio formos, su vos pastebimu pylimu pakraščiuose. Aikštelės PR ir ŠV kraštai yra po 55 m, V – 50 m, o ŠR – 68 m ilgio.

Žagarė *(Sagera)* – vienos iš Žiemgalos sričių pavadinimas – pirmą kartą buvo paminėtas 1254 m. Ankstyvųjų viduramžių rašytiniuose šaltiniuose minima ir kryžiuočių sudeginta Žagarės pilis, kurią Žiemgalos tyrinėtojai lokalizuoja buvus Žvelgaičio kalno piliakalnyje, ilgus metus vadintame Aukštadvario piliakalniu. Dabartinis jo vardas – Žvelgaičio kalnas – prigijo tik pokario metais.

1956 m. piliakalnį tyrinėjo ŠAM (vad. J. Naudužas). Aikštelės kampe ištirtas 50 m^2 plotas. Aptikta medinio pastato ar tvoros liekanų ir XIII–XVII a. radinių. Kasinėjimų medžiaga neskelbta. 1968 m. piliakalnį žvalgė LII žvalgomoji archeologinė ekspedicija; ji konstatavo, kad piliakalnio PR ir PV kampuose buldozeriu nutiesti keliai į aikštelę. Šiuo metu piliakalnis ir gyvenvietė neardomi, visa teritorija yra tvarkingai šienaujama.

1996 m. piliakalnio aikštelėje darytais gręžiniais pavyko nustatyti, kad labai intensyvus 0,5–1,2 m storio kultūrinis sluoksnis yra išplitęs aikštelės centrinėje – R, ŠV ir PR dalyse.

Gyvenvietėje šalia Žvelgaičio kalno piliakalnio daryti gręžiniai parodė, kad labai fragmentiškas kultūrinis sluoksnis yra išplitęs praktiškai visoje į ŠR nuo piliakalnio esančioje 60x300 m dydžio aukštumos dalyje, apie 1,8 ha plote. Kultūrinis sluoksnis nėra vienalytis, dėl nuolatinio arimo daugumoje vietų praktiškai visiškai suardytas. Tačiau vietomis (duobėse, buvusio paviršiaus įdubose) jo storis svyruoja nuo 0,5 iki 1 m. Gyvenvietės chronologija, neturint datuotinų radinių, lieka neaiški. Nesant gyvenviečių pėdsakų kitose vietose, galima spėti, kad gyvenvietė aukštumoje egzistavo piliakalnio gyvavimo laikais. Tikėtina, kad vėliau, XVI–XVII a. šioje vietoje galėjo būti dvaras. Į PV nuo piliakalnio esančioje aukštumos dalyje ir piliakalnio papėdėje prie Švietės upės kultūrinio sluoksnio nerasta.

Eketės piliakalnis ir gyvenvietė (Klaipėdos raj., Sendvario s-ja) yra Danės (Akmenos) kairiajame krante, aukštame dešiniajame Eketės krante, netoli jų santakos. Iš R, P ir V jį juosia Eketės slėnis, iš Š saugo pylimas ir griovys. Šlaitai į upelį statūs, 8–9 m aukščio. Aikštelė – netaisyklingas keturkampis, 110 m ilgio R–V kryptimi ir 105 m Š–P. Š krašte – puslankio

formos.130 m ilgio ir 8 m aukščio nuo aikštelės ir 36 m pločio pylimas. Už jo yra 16 m pločio užslinkusio griovio žymių ir galbūt buvęs antras mažesnis pylimas, už kurio ariamame lauke žymu buvus gyvenvietę. R piliakalnio pašlaitėje buvo XVIII a. Eketės dvaro tvenkinys.

Pokario metais piliakalnis buvo ne kartą žvalgytas, o 1972 m. – ir kasinėtas (vad. A. Merkevičius). Archeologinių kasinėjimų metu ištirtas 314 m^2 plotas. 4 plotai iškasti piliakalnio aikštelėje (180 m^2), padarytas už didžiojo pylimo esančių griovių ir pylimėlių pjūvis, patikrintos užliejamos PR ir ŠR piliakalnio papėdės (44 m^2) bei ištirtas plotas PR gyvenvietės pakraštyje. Piliakalnyje buvo rastas iki 1,4 m storio kultūrinis sluoksnis, aptikta kelių pastatų liekanų ir per 150 įvairių radinių. Gyvenvietėje rastas iki 1 m storio kultūrinis sluoksnis (žr. *AETL 1972 ir 1973 metais,* V., 1974, p. 15–19).

Užtvenkus upelį, prasidėjo piliakalnio šlaitų erozija. Šiuo metu piliakalnis yra tvarkomas: kertami krūmai ir medžiai bei tvirtinami tvenkinio skalaujami piliakalnio šlaitai. Dalis gyvenvietės šiuo metu dirvonuoja, dalis virto šienaujama pieva. R gyvenvietės pakraštys eroduoja, jį ardo užtvankos vandenys.

Eketė, senuosiuose rašytiniuose šaltiniuose vadinama *Akute, Ekyte,* pirmą kartą paminėta 1253 m. Kuršo žemių dalybų akte.

1996 m. Eketės piliakalnio papėdės gyvenvietėje padarius gręžinius, buvo nustatyta, kad vientisas, tiesa, kai kur arimo stipriai apardytas, kultūrinis sluoksnis su gausiais molio tinko gabaliukais yra išplitęs 480x140 m teritorijoje į Š ir ŠR nuo piliakalnio, iš viso daugiau kaip 6 ha plote. Gana tankiai, kas 30–50 m, daryti gręžiniai leidžia teigti, kad centrinė gyvenvietės dalis buvo priešais kelią į piliakalnį iš ŠR pusės, kur aptiktas 30–70 cm storio savo intensyvumu iš aplinkos išsiskiriantis kultūrinis sluoksnis.

Apuolės piliakalnis ir gyvenvietė (Skuodo raj., Aleksandrijos s-ja) Luobos kairiajame ir Brukio dešiniajame krante, jų santakoje. Luobos slėnis juosia piliakalnį iš Š ir V, Brukis – iš P. R buvęs iškastas 10 m pločio ir 3 m gylio griovys, už jo 8 m aukščio ir 75 m ilgio pylimas saugojo aikštelę, kurios P kraštu taip pat supiltas žemesnis pylimas. Bendras pylimo ilgis

160 m. PR kampe buvę vartai. Aikštelė – netaisyklingas keturkampis, apie 80 m ilgio Š–P kryptimi ir 55 m pločio. Šlaitai į upelius statūs, apie 9–10 m aukščio. Į R nuo piliakalnio ir į P už upelio pasitaiko gyvenvietės pėdsakų, o į Š už upelio yra senkapiai.

Apuolė *(Apulia)* yra pirmasis Lietuvos teritorijoje esantis piliakalnis, paminėtas ankstyvuosiuose rašytiniuose šaltiniuose, aprašant skandinavų žygį į kuršių žemes 853 metais. Po 300 metų pertraukos, 1253 m., Apuolės vardas *Appule, Ampule* vėl pasirodo ankstyvųjų viduramžių dokumentuose, šį kartą kaip dalybų objektas tarp Kuršo vyskupo ir Livonijos ordino.

Piliakalnis nuo seno traukė tyrinėtojų dėmesį. 1928–1932 m. Apuolės piliakalnį ir kapinyną tyrinėjo E. Volteris, V. Nagevičius bei švedų archeologas B. Nermanas. Per 6 tyrinėjimų sezonus buvo ištirta apie 1500 m^2. Tyrinėjimų medžiaga iki šiol nėra paskelbta.

Pokaryje piliakalnis buvo ne kartą lankytas. 7 dešimtmetyje rasta gyvenvietės pėdsakų dideliame plote, ariamame lauke į R nuo piliakalnio. Čia dirvoje aptiktas 30–80 cm storio tamsios žemės sluoksnis su apdegusio molio trupinėliais, bet beveik be jokių keramikos pėdsakų. Buvusioje gyvenvietėje, kairiajame Brukio krante į P ir į V nuo piliakalnio bei dirvos paviršiuje, taip pat giliau buvo pastebėta tamsios žemės su degėsiais ir apdegusio molio tinko gabaliukais.

1986 m. MMT žvalgomosios ekspedicijos metu į ŠR nuo piliakalnio, pievoje, pastebėtas 20–30 cm storio jau praktiškai sunaikintas kultūrinis sluoksnis; jo likučiai sumišę su viršutiniu žemės sluoksniu. Analogiškas kultūrinio sluoksnio būvis konstatuotas ir Brukio kairiajame krante, į PV nuo piliakalnio, aukštumos slėnyje.

1996 m. Apuolėje darytais gręžiniais nustatyta, kad į PV–P ir PR nuo piliakalnio esančioje gyvenvietėje (daugelyje patikrintų vietų), kultūrinis sluoksnis yra praktiškai visai arimo sunaikintas. Tyrinėjimus sunkino tai, kad žvalgymo metu ariama gyvenvietės dalis buvo dirbama. Kai kuriose vietose gręžiniais nustatyta, kad gyvenvietėje (į P nuo piliakalnio, žemesnėse vietose) kultūrinio sluoksnio likučiai vis dar siekia iki 35 cm storio. Į R nuo piliakalnio esančios gyvenvietės dalies kultūrinio sluoksnio

gręžiniais nepavyko nustatyti. 1996 m. gegužės pradžioje darytose aerofotografijose puikiai matyti Apuolės piliakalnio gyvenvietės ribos ir vietos, kur dar išlikęs kultūrinis sluoksnis. Tai beveik sutampa su gręžinių informacija.

Piliakalnis šiuo metu yra gana gerai prižiūrimas, tik aikštelės vaizdą ir kultūrinį sluoksnį šiek tiek žaloja piliakalnio aikštelės Š dalyje esanti duobė, kuri atsirado audrai išvertus ąžuolą. Duobės sienelėse matomas apie 15 cm kultūrinis sluoksnis, kuriame gausu sudegusių grūdų.

Romas Jarockis

Excavation of hill-forts and foot settlements in north-western Lithuania in 1996

In 1996 LIH drilled 82 boreholes in Žvelgaitis hill (Žagarė) and its foot settlement, foot settlements of Eketė and hill-forts of Apuolė whereby a distribution of habitation zones was established. It was determined that the settlement at the foot of Žagarė hill-fort covers an area of 1,8 ha whereas the foot settlement of Apuolė hill-fort occupies an area of 6 ha. The findings from Apuolė hill-fort were limited to the remains of the habitation zone.

Romas Jarockis

Spitrėnų piliakalnio 1997 metų tyrinėjimai

Spitrėnų piliakalnis (Utenos raj. ir s-ja) yra 100 m į ŠV nuo kelių Jataučiai–Sirvydžiai ir Spitrėnai–Noliškis, 20 m į Š nuo kelio Jataučiai–Spitrėnai, kaimo Š pakraštyje.

Piliakalnis buvo įrengtas pailgoje ovalo formos, iki 10 m aukščio stačiais šlaitais kalvoje. V šlaitas yra kiek nuolaidesnis. Viršuje buvo apie 70 m ilgio R–V kryptimi ir apie 40 m pločio iš Š į P, į pakraščius nuolaidėjanti aikštelė be išorinių įtvirtinimų.

Anksčiau piliakalnį iš visų pusių supo pelkės. Dabar ten iš P ir R pusės yra dirbami laukai, iš Š–V juosia pelkėta, krūmais apaugusi pieva.